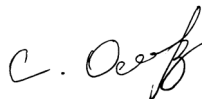

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОЛЬШАНЕЦЬКА Софія Володимирівна

УДК 341.162

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ,
СВОБОДА ЯКИХ ОБМЕЖЕНА У ЗВ'ЯЗКУ
ІЗ НЕМІЖНАРОДНИМ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ**

Спеціальність: 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент
ЛИСИК Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри міжнародного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
АНТИПЕНКО Володимир Федорович,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри міжнародного права;

кандидат юридичних наук, доцент
КОРОТКИЙ Тимур Робертович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права
та міжнародних відносин

Захист відбудеться 1 липня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

Автореферат розіслано 31 травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Горобець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з тенденцій розвитку міжнародного права упродовж останніх кількох десятиліть є розширення сфери його дії шляхом включення до неї відносин, які раніше були предметом регулювання національного права. Особливо чітко це простежується щодо захисту прав людини, зокрема, під час збройних конфліктів та інших ситуацій, в яких держава має можливість ухилитися від виконання своїх зобов'язань, передбачених її національним правом. Помітною ця тенденція стала після терактів 11 вересня 2001 р., у відповідь на які США, а згодом і ряд інших держав надали своїм військовим відомствам, поліції та органам, які займаються питаннями національної безпеки, повноваження затримувати осіб і утримувати їх без висування обвинувачення необмежений час.

Застосовуючи такі заходи, держави досить часто порушували своє національне право та міжнародно-правові зобов'язання, що передбачали захист осіб від незаконного позбавлення волі, заборону катувань, нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поводження тощо. Особливо критична ситуація склалася із захистом таких осіб у державах, де відбувалися збройні конфлікти неміжнародного характеру. Особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами неміжнародного характеру, фактично опиняються у становищі, коли на них не поширювалися національні гарантії у сфері захисту прав людини, так само вони були позбавлені захисту, передбаченого нормами міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Саме тому багато міжнародних правозахисних організацій заявили, що такі дії урядів є незаконними, і закликали держави вжити усіх заходів для захисту осіб, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними неміжнародними конфліктами. Було започатковано низку ініціатив з кодифікації норм міжнародного права, які регулюють це питання.

Крім наукового інтересу, це питання набуло особливого практичного значення для України з урахуванням подій на Сході нашої держави. Україна, ратифікувавши більшість договорів у сфері МГП та прав людини, взяла на себе зобов'язання гарантувати права всіх категорій осіб, зокрема й тих, свобода яких обмежена.

Незважаючи на важливість визначення статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, такого комплексного міжнародно-правового дослідження в Україні ще не проводилося. Окремі питання цієї проблематики досліджували з позицій міжнародного права такі українські вчені як В. Ф. Антипенко, М. М. Гнатовський, В. В. Гутник, Т.Р. Короткий та ін. Деякі питання, пов'язані з цією темою, розглядали у своїх роботах зарубіжні вчені у галузі міжнародного права, зокрема Р. Абі-Сааб (R. Abi-Saab), Г. Акре (G. Akre), Х. Гасер (H.-P. Gasser), П. Грім (P. Grim), К. Доди, С. Дітріх (S. Dietrich), К. Дорман (K. Dörmann), М. Ібанга (M. Ibanga), Є. Пеїч (Pejic J.), В. М. Русинова, О. М. Трикоз та інші.

Водночас у більшості досліджень об'єктом були або окремі елементи статусу осіб, затриманих у зв'язку із міжнародними збройними конфліктами, або судові гарантії осіб свобода яких обмежена, а статус осіб, свобода яких обмежена саме у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами, сьогодні потребує спеціального дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планових наукових досліджень кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка в контексті теми «Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку» на 2013–2017 рр. (номер державної реєстрації 0113U00870).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є аналіз статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом. Досягнення цієї мети потребувало розв'язання таких задач:

визначити поняття «особа, свобода якої обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом» у міжнародному праві;

розкрити передумови становлення та розвитку правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

охарактеризувати джерела правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

з'ясувати підстави затримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом;

визначити умови утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

проаналізувати право на справедливий судовий розгляд щодо осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

охарактеризувати особливості звільнення осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

проаналізувати специфіку притягнення до відповідальності осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

розкрити особливості застосування амністії до осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові підстави, передумови і наслідки обмеження свободи осіб в умовах неміжнародного збройного конфлікту.

Предметом дослідження є правовий статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами.

Методи дослідження визначається його метою і задачами. У процесі дослідження використовувалися як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. Серед загальних методів наукового пізнання використані такі методи як діалектичний, системно-структурний, формально-логічний. Діалектичний метод пізнання дав змогу розглянути

поняття осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройними конфліктами (1.2). Системно-структурний метод дозволив розглядати статус цієї категорії осіб як певну систему та виділити окремі елементи такого статусу, охарактеризувати їх і проаналізувати взаємозв'язки між ними. (пп. 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, р. 3.) Формально-логічний метод використовувався для визначення поняття «особа, свобода якої обмежена в зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом» і для його подальшого застосування в судженнях та умовиводах (п.1.2). Історико-правовий метод дозволив виявити особливості еволюції напрямів та форм міжнародно-правового регулювання питання статусу осіб свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом (п. 1.1.). Формально-юридичний метод використовувався для аналізу юридичного змісту міжнародних та національних правових актів у сфері захисту осіб свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом (п. 1.3, р. 2.).

У дослідженні використовувалися такі спеціальні методи юридичної науки: формально-догматичний метод – для тлумачення положень, що містяться в міжнародних договорах, резолюціях міжнародних організацій, рішеннях Комітету ООН з прав людини, Міжнародного кримінального Трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного кримінального Трибуналу для Руанди, Спеціального суду Сьєрра-Леоне та Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини, а також положень національного законодавства України та інших держав (пп.1.3, 3.2, 3.3, р. 2); порівняльно-правовий – для порівняння нормативного змісту норм, що визначають статус таких осіб у МГП, яке регулює неміжнародні та міжнародні збройні конфлікти (пп.2.1, 2.3, 3.2, 3.3).

Теоретичну основу дослідження становлять праці фахівців в галузі міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права права прав людити та міжнародного кримінального права: Р. Аби-Сааба (R. Abi-Saab), В. Ф. Антипенка, Г. Акре (G. Akre), Р. Бартелс (R.Bartels), М. В. Буроменського, Х. Гасера (Gasser H.-P.), М. М. Гнатовського, В. В. Гутника, П. Гріма (P. Grim), Е. Давіда, (E. David), К. Доді, С. Дітріха (S. Dietrich), К. Дорман (K.Dörmann), М. Ібанга (M. Ibanga), Т.Р. Короткого, В. М. Лисика, Д.П. Маклоліна (J.P McLoughlin) Є. Пеїч (Pejic J.), Ж. Пікте (Pictet J.), В. М. Репецького, В. М. Русиної, О. М. Трикоза, М. Сасоллі (M. Sassòli) та ін.

Нормативну та емпіричну базу дослідження склали міжнародні договори, акти міжнародних організацій, рішення міжнародних судових установ та внутрішньодержавні нормативно-правові акти та судові рішення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним

збройним конфліктом. У результаті проведеного дослідження одержано нові наукові положення, висновки та розроблено пропозиції, зокрема:

уперше:

сформульоване нове наукове поняття «особи, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом» якими є цивільні особи, військовослужбовці та бійці антиурядових сил, стосовно яких влада однієї з воюючих сторін під час неміжнародного збройного конфлікту застосовує обмеження волі на підставі рішення судового чи адміністративного органу, і такий захід пов'язаний зі збройним конфліктом;

визначено ознаки, що дають змогу відмежувати осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом від інших категорій осіб. Зокрема встановлено, що: 1) такою особою може бути як особи, які брали, так і особи, які не брали активної участі у неміжнародному збройному конфлікті; 2) до таких осіб застосовуються обмеження свободи; 3) підставою для обмеження свободи може бути рішення судових чи адміністративних органів; 4) обмеження свободи здійснюється під час неміжнародного збройного конфлікту (чи після такого) і пов'язане з ним; 5) обмеження свободи може застосовуватися всіма сторонами неміжнародного збройного конфлікту;

розроблено та сформульовано вичерпний перелік підстав для обмеження свободи особи у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом як сукупність юридичних (міжнародні та національні акти, які передбачають підстави обмеження свободи особи), фактичних (конкретні дії чи бездіяльність, які «запускають» дію цих норм) та процесуальних підстав (процедура прийняття рішень про обмеження свободи особи);

розроблено та сформульовано вичерпний перелік підстав, на основі яких особи, свободу якої обмежено у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, може бути відмовлено у звільненні після припинення такого конфлікту, а саме якщо: щодо особи ведуться кримінально-процесуальні дії у зв'язку із вчиненням нею загально-кримінального злочину; особа відбуває кримінальне покарання на підставі законного вироку суду, винесеного в звичайному порядку; особу звинувачують у вчиненні тяжкого злочину, що пов'язаний із збройним конфліктом; особу звинувачують у серйозному порушенні МПП чи іншому міжнародному злочині; стосовно затриманої особи отримано міжнародний ордер на арешт або запит від держави чи міжнародного судового органу про екстрадицію;

удосконалено:

положення про гарантії осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із збройним конфліктом, на справедливий судовий розгляд (встановлено, що перелік цих гарантій, який передбачений договірними нормами МПП, є вужчими, аніж гарантії, що встановленні правом прав людини, однак ці прогалини у договірному регулюванні компенсуються наявністю звичаєвих норм і закріпленням цих гарантій у національному законодавстві держав);

періодизацію становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами;

положення про те, що правовий статус осіб, свободу яких обмежено у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, визначається не тільки нормами міжнародного гуманітарного права, а й нормами права прав людини та міжнародного кримінального права;

набули подальшого розвитку:

положення про кримінальну відповідальність осіб, свобода яких обмежена зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом;

учення про підстави застосування амністії щодо осіб, свободу яких обмежено у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані у процесі дослідження результати можуть бути використані в таких сферах: науково-дослідній – як основа для подальшого дослідження статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами; науково-освітній – для викладання курсів «Міжнародне публічне право», «Міжнародне гуманітарне право» та «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародне право прав людини», «Міжнародне правосуддя», а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних вказівок; правотворчій – для розробки міжнародно-правових документів у сфері міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, міжнародного кримінального права, а також для розробки внутрішньодержавного законодавства України та внесення змін до чинного законодавства; інформаційно-аналітичний – для поширення міжнародно-правових знань про статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами; практичний – під час укладення міжнародних угод у сфері міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, а також при співпраці з органами міжнародної кримінальної юстиції.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення дослідження були викладені в наукових публікаціях автора, а також доповідалися й обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Національний та міжнародно-правовий вимір стійкого розвитку» (14 липня 2012 р., м. Львів); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика» (12 лютого 2013 р., м. Львів); Міжнародній науково-практичній конференції «Застосування міжнародного гуманітарного права в сучасних збройних конфліктах» (11 листопада 2015 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (12–13 лютого 2016 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні аспекти міжнародних відносин: політика, економіка, право, філософія» (18 лютого

2016 р., м. Львів,). Робота обговорювалася на кафедрі міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка. Дослідження використовувалося автором у навчальному процесі під час проведення занять з міжнародного гуманітарного права.

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, в одній статті в іноземному виданні, а також у п'яти тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і задачами дослідження, його об'єктом і предметом. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 320 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 200 сторінок, із них основного тексту 171 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, характеризується загальний стан її дослідження в юридичній літературі, зазначається її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначаються мета і задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію, сформульовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження та подано відомості про їх апробацію.

Перший розділ «Загальна характеристика правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» складається з трьох підрозділів, в яких проаналізовані історичні та теоретичні проблеми, пов'язані із визначенням правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом.

У **підрозділі 1.1. «Історичні передумови становлення та розвитку правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом»** досліджується еволюція правових поглядів на питання поводження з особами, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами. Проведено історичний аналіз зародження і розвитку основних правових режимів які використовувалися до таких категорій осіб. Доведено, що перші уявлення про те, як слід поводитися з особами, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами, виникають практично одночасно із виникненням перших держав. Особлива роль у встановленні правового захисту осіб, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами, належить релігійним нормам. Аналіз положень чотирьох найбільш поширених релігій сучасного світу дозволяє констатувати існування єдиного підходу до питання поводження із захопленими особами.

Розвиток регулювання відносин у сфері захисту прав цієї категорії осіб відбувався паралельно із розвитком регулювання захисту інших груп жертв війни. У результаті еволюції правової та суспільної думки та усвідомлення воюючими сторонами необхідності берегти свої людські ресурси, а також ірраціональності, непотрібності і навіть економічної шкідливості тотального знищення, і – частково – через страх помсти поступово змінилося ставлення людей до переможених, зокрема, до осіб, позбавлених волі у зв'язку зі збройним конфліктом. Отже, поступово у суспільній і правовій думці утвердилося переконання, що з особами, які не воюють чи перестали воювати, слід поводитися гуманно. Така тенденція є характерною як для Європи, так і для інших регіонів.

Виокремлено етапи у розвитку регулювання питання поводження з особами, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами. Їх умовно можна розділити на два періоди: додоговірний та договірний. Додоговірний тривав від моменту виникнення перших держав і до 1949 р., коли було прийнято перший договір, який хоча б частково регулював дане питання. У рамках даного періоду можна виділити кілька підперіодів, а саме: а) від моменту виникнення держав до розпаду Римської імперії (із найдавніших часів до V століття); б) середньовіччя (V-XV століття); в) класичний період (XVI – середина XX століття). Договірний період, розпочинається з 1949 р. і триває до сьогодні. Його можна розділити на два підперіоди: а) прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни, ст. 3 яких передбачає ряд мінімальних прав і свобод для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами; б) прийняття Додаткового Протоколу II 1977 р., який містить основні норми гуманітарного права, що складають основу міжнародно-правового регулювання статусу осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами.

У підрозділі 1.2. «Поняття осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, та їх класифікація» висвітлено поняття осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, охарактеризовано їх ознаки та здійснено класифікацію.

Поняттям «особи, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» позначаються цивільні особи, військовослужбовці та бійці антиурядових сил, стосовно яких влада однієї з воюючих сторін під час неміжнародного збройного конфлікту застосовує обмеження волі на підставі рішення судового чи адміністративного (зокрема військового) органу, і такий захід пов'язаний зі збройним конфліктом. На основі аналізу міжнародно-правової доктрини та діючих норм міжнародного права стверджується, що це поняття охоплює дві основні категорії: а) інтерновані особи; б) особи, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування.

Виявлено ряд ознак, яким має відповідати ця категорія осіб: 1) такою особою може бути як особа, яка не брала активної участі у збройному

конфлікті (цивільні особи), так і особа, яка брала участь у збройному конфлікті (військовослужбовці та бійці антиурядових сил); 2) до таких осіб застосовуються обмеження свободи (незалежно від його тривалості); 3) таке обмеження свободи застосовується на підставі рішень судових чи адміністративних органів; 4) обмеження свободи здійснюється під час міжнародного збройного конфлікту (чи після нього) і пов'язане з ним; 5) обмеження свободи може застосовуватися всіма сторонами міжнародного збройного конфлікту.

У підрозділі 1.3. «Джерела правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом» розглядається питання про основні джерела, якими регулюється статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом.

Стверджується, що для джерел міжнародного права, що визначають статус осіб, затриманих у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, притаманний досить високий рівень фрагментації. Основні документи, що є джерелами у цій сфері, розподілені між гуманітарним правом, правом прав людини та міжнародним кримінальним правом. Безперечно, основними договорами, що регулюють це питання, є Женевські конвенції 1949 р. (ст. 3) та Додатковий протокол II 1977 р. Важлива роль також належить універсальним та регіональним документам у сфері захисту прав людини. Окремі аспекти розкриваються також документами з міжнародного кримінального права, зокрема, Римським статутом міжнародного кримінального права та установчими документами інших міжнародних та змішаних кримінальних трибуналів. Значний внесок у регулювання статусу цих осіб роблять норми звичаєвого права, які уточнюють і розвивають низку важливих положень, зокрема, про загальні та судові гарантії, амністію тощо.

Другий розділ «Правовий режим утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом» складається з трьох підрозділів і містить характеристику основних складових режиму утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом.

У підрозділі 2.1. «Підстави обмеження свободи осіб у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом» аналізуються підстави обмеження свободи осіб у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом. Зроблено висновок, що існуючі норми міжнародного права не достатньо чітко регулюють питання про підстави затримання осіб у зв'язку з міжнародними збройними конфліктами. Сьогодні основні норми, що передбачають підстави обмеження свободи у зв'язку із збройним конфліктом, містяться як в міжнародному гуманітарному праві, так і в праві прав людини. Частково це питання регулюється також нормами національного права.

На основі аналізу міжнародно-правової доктрини зроблено висновок, що підстави обмеження свободи осіб прийнято розподіляти на юридичні,

фактичні та процесуальні. До юридичних підстав можна віднести основні документи та звичаєві норми міжнародного гуманітарного права та права прав людини; деякі норми міжнародного кримінального права; резолюції міжнародних організацій, передовсім Ради Безпеки ООН; національне законодавство держави, на території якої відбувається збройний конфлікт. Фактичними підставами є конкретні дії чи бездіяльність, які ініціюють дію цих норм. Процесуальні підстави охоплюють порядок прийняття рішень компетентними органами про обмеження свободи особи.

У підрозділі 2.2. «Умови утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» на основі аналізу міжнародно-правових договорів та практики держав відзначається, що нині є дві групи гарантії для осіб, свободу яких обмежено.

Першу групу складають гарантії, закріплені чинними міжнародними договорами (ст. 3 ЖК 1949 р. та ДП II 1977 р.), і ці гарантії мають безумовний характер, тобто сторони конфлікту повинні дотримуватися їх за будь-яких обставин. До них належать: 1) особливий порядок поводження з пораненими та хворими; 2) особам, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним конфліктом, такою ж мірою, як і місцевому цивільному населенню, постачається продовольство і питна вода, їм забезпечуються умови для збереження здоров'я і додержання гігієни, а також надається захист від суворих кліматичних умов і небезпек збройного конфлікту; 3) особам, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним конфліктом, дозволено отримувати допомогу в індивідуальному чи колективному порядку; 4) особам, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, дозволено відправляти свої релігійні обряди і, за наявності відповідних прохань та коли це доречно, отримувати духовну допомогу від осіб, таких як священики, які виконують релігійні функції; 5) пораненими та хворими особам, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, гарантується надання медичної допомоги та належний рівень догляду.

Другу групу норм складають рекомендаційні норми, яких сторони зобов'язані дотримуватися за наявності відповідних можливостей. До таких належать: 1) за винятком випадків спільного розміщення чоловіків і жінок, які складають одну сім'ю, жінки утримуються в приміщеннях, окремих від приміщень, що займають чоловіки, і перебувають під наглядом жінок; 2) особам, затриманим у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами, дозволено надсилати й отримувати листи та поштові листівки, кількість яких може бути обмежена компетентними властями, якщо вони вважатимуть це за необхідне; 3) місця утримання інтернованих і затриманих осіб не повинні бути розміщені поблизу зони бойових дій. Затримані особи мають бути евакуйовані, коли місця їх інтернування чи затримання зазнають прямої небезпеки в результаті збройного конфлікту, якщо їх евакуація може бути здійснена в достатньо безпечних умовах; 4) особи, затримані

у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, користуються правом на медичне обслуговування; 5) забороняється завдавати шкоду фізичному чи психічному здоров'ю й недоторканності затриманих осіб шляхом якої-небудь невинуватної дії чи недбалості.

Зроблено висновок, що норми МГП установлюють достатньо широкий перелік умов утримання осіб, свободу яких обмежено у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами. При цьому цей перелік практично ідентичний тим гарантіям, які передбачені для міжнародних збройних конфліктів. Однак частина норм, які для міжнародних збройних конфліктів є обов'язковими, для неміжнародних має рекомендаційний характер. Перелік гарантій загалом є ідентичним тим мінімальним умовам утримання осіб, які передбачено для мирного часу, за винятком обмежень, що викликані збройним конфліктом.

У *підрозділі 2.3. «Право на справедливий судовий розгляд щодо осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом»* аналізуються гарантії права осіб, свободу яких обмежено, на справедливий судовий розгляд. Зроблено висновок, що перелік цих гарантій, встановлений Додатковим протоколом II 1977 року, є дещо вужчим, аніж гарантії, передбачені правом прав людини, і не містить таких гарантій як надання достатнього часу і можливостей для підготовки захисту, безоплатна допомога перекладача, публічний розгляд справи, судовий розгляд у розумний строк, право викликати і допитувати свідків, право на компенсацію за судову помилку. Однак ці прогалини у договірному регулюванні компенсуються наявністю звичаєвих норм і закріпленням цих гарантій у національному законодавстві держав. Унаслідок цього їх перелік упродовж останніх кількох десятиліть значно розширився і фактично охоплює всі гарантії, передбачені у міжнародних судових установах, зокрема, Міжнародному кримінальному суді.

Третій розділ «Наслідки припинення збройного конфлікту для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом» складається з трьох підрозділів і характеризує вплив припинення збройного конфлікту на статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з цим конфліктом.

У *підрозділі 3.1. «Звільнення осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом»* констатовано, що кожна з воюючих сторін зобов'язана звільнити осіб, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройним конфліктом. Цей обов'язок впливає зі звичаєвих норм МГП. При вирішенні питання про звільнення особи, затриманої у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, слід враховувати таке: 1) звільненню підлягають усі особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами неміжнародного характеру; 2) зобов'язання звільнити таких осіб є безумовним; 3) підставами для звільнення осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройним конфліктом,

є закінчення збройного конфлікту; перемир'я, укладення спеціальної угоди, яка передбачає звільнення, акт амністії; 4) звільнення осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами, має відбуватися якнайшвидше з того моменту, коли зникли підстави для такого обмеження свободи; 5) звільненій особі повинна гарантуватися безпека; 6) звільнення і обмін затриманими майже завжди передбачають участь нейтрального посередника, яким як правило виступає Міжнародний комітет Червоного Хреста або інша неупереджена гуманітарна організація. Іноді трапляються випадки, коли таким посередником є міжнародна міжурядова організація.

У *підрозділі 3.2. «Кримінальна відповідальність осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом»* відзначається, що, на противагу комбатантам у міжнародних збройних конфліктах, учасники неміжнародних збройних конфліктів не володіють правом на застосування сили, а, отже, не користуються імунітетом, тобто можуть бути притягнуті до відповідальності за будь-які дії, які вчинені ними під час неміжнародного збройного конфлікту.

Перелік дій, за які настає відповідальність, охоплює три категорії злочинів: 1) загально-кримінальні злочини, які вчинила особа, свобода якої обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом. До об'єктивної сторони таких злочинів є дві вимоги: вони повинні бути актом війни, тобто робити свій внесок у послаблення обороноздатності супротивника; але вони не повинні бути серйозними порушеннями законів та звичаїв ведення війни; 2) воєнні злочини; 3) інші міжнародні злочини.

Інституційний механізм притягнення до відповідальності осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, охоплює всі існуючі зараз типи судових установ: національні, змішані та міжнародні. При цьому слід враховувати суттєві обмеження юрисдикції міжнародних судових установ, які, як правило, охоплюють лише міжнародні злочини.

У *підрозділі 3.3 «Амністія осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом»* підкреслюється, що чинні норми міжнародного права передбачають обов'язок сторін неміжнародного збройного конфлікту застосовувати амністію після завершення воєнних дій. Проте, зважаючи на характер цих норм, слід зазначити, що вони є рекомендаційними. Амністія передбачає звільнення не всіх осіб за всі злочини, а лише тих, хто вчинив злочини, які, за своєю суттю, були актами війни і ціллю яких було завдати шкоди військовій силі противника. Амністія, як правило, не застосовується до осіб, що вчинили тяжкі злочини та злочини міжнародного характеру.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання, що виявляється у розкритті міжнародно-правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами. Головними теоретичними і практичними результатами роботи є такі висновки:

1. Міжнародно-правове регулювання неміжнародних збройних конфліктів на сучасному етапі має доволі обмежений характер. Основні норми МГП, присвячені цьому питанню (стаття 3, загальна для чотирьох Женевських конвенцій 1949 р., та Додатковий протокол II 1977 р.) передбачають лише основні принципи, які дають змогу захищати основні права осіб, які не беруть чи припинили брати участь у такому конфлікті внаслідок поранення, хвороби чи потрапляння до рук ворога.

2. Норми міжнародного права не містять визначення терміна «особи, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом». Однак аналіз доктринальних положень та практики у цій сфері дозволяє узагальнити, що це цивільні особи, військовослужбовці та бійці антиурядових сил, стосовно яких влада однієї з воюючих сторін під час неміжнародного збройного конфлікту застосовує обмеження свободи на підставі рішення судового чи адміністративного органу, і такий захід пов'язаний зі збройним конфліктом. Норми МГП передбачають поділ цих осіб на дві групи: 1) інтерновані (затримані з міркувань безпеки); 2) особи, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування.

Особа, свобода якої обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, щоб вважатися такою, повинна відповідати певним ознакам, зокрема: 1) такою особою може бути як особа, яка не брала активної участі у збройному конфлікті (цивільні особи), так і особа, яка брала участь у збройному конфлікті (військовослужбовці та бійці антиурядових сил); 2) до таких осіб застосовуються обмеження свободи (незалежно від його тривалості); 3) таке обмеження свободи застосовується на підставі рішень судових чи адміністративних органів; 4) обмеження свободи здійснюється під час неміжнародного збройного конфлікту (чи після такого) і пов'язане з ним; 5) обмеження свободи може застосовуватися всіма сторонами неміжнародного збройного конфлікту.

3. Перші норми, що регулюють статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами, виникли досить давно, у період становлення перших держав. Основою для їх становлення і розвитку були релігійні норми та інші регулятори суспільних відносин, на підставі яких виникли звичаєві норми. Для процесу становлення і розвитку правого регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройним конфліктом, характерна низка тенденцій: 1) гуманізація ставлення до таких осіб, яка відбувалася паралельно із процесом розвитку міжнародного права; 2) поступова

передача регулювання цього питання із виключно національного на міжнародний рівень і включення його до сфери міжнародно-правового регулювання. Важливу роль у цьому процесі відіграло становлення міжнародно-правового механізму захисту прав людини на універсальному та регіональних рівнях.

Правове регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, умовно можна розділити на два періоди: додоговірний та договірний. Перший період тривав від моменту виникнення перших держав і до 1949 р., коли було прийнято перший договір, який хоча б частково регулював це питання. У межах цього періоду можна виділити кілька підперіодів, а саме: а) від моменту виникнення держав до розпаду Римської імперії (із найдавніших часів до V століття). У цей період норми тільки починають формуватися на основі релігії і моралі. Рішення стосовно поводження з такими особами досить часто мають спонтанний характер, хоча вже тоді з'являється норма про заборону вбивств та заподіяння каліцтва таким особам; б) середньовіччя (V–XV століття). Спочатку відбувається занепад правового регулювання, але згодом виникають перші писані джерела та звичаєві норми; в) класичний період (XVI – середина XX століття). Відбувається розвиток концепції національного суверенітету та внутрішньодержавного механізму захисту прав людини. Другий, договірний період, розпочинається з 1949 р. і триває до сьогодні. Цей період умовно можна розділити на два підперіоди: а) прийняття Женевських конвенцій, ст. 3 яких передбачає низку мінімальних прав і свобод для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами; б) прийняття Додаткового Протоколу II 1977 р., який містить основні норми гуманітарного права, що складають основу міжнародно-правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами.

4. Для джерел міжнародного права, які регулюють статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами, характерний досить високий ступінь галузевої фрагментації. Основні документи, що є джерелами у цій сфері, розподілені між міжнародним гуманітарним правом, правом прав людини та міжнародним кримінальним правом. Основну роль у регулюванні цього питання відіграє МГП, а саме: ст. 3, загальна для Женевських конвенцій 1949 р., та Додатковий протокол II 1977 р. Ці норми суттєво доповнені джерелами у сфері захисту прав людини: універсальні та регіональні документи розвивають і уточнюють окремі норми міжнародного гуманітарного права. Деякі аспекти врегульовані джерелами міжнародного кримінального права, зокрема, Римським статуттом Міжнародного кримінального суду та установчими документами інших міжнародних та змішаних кримінальних трибуналів.

5. Міжнародне право чітко передбачає, що обмеження свободи особи має здійснюватися виключно на законних підставах. Усі випадки обмеження свободи особи без належних підстав слід вважати незаконними,

і здебільшого вони містять склад злочину. Міжнародне право недостатньо чітко регулює питання про підстави обмеження свободи осіб у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами. Сьогодні основні норми, що передбачають підстави обмеження свободи особи, містяться як в МГП, так і в праві прав людини. Частково це питання регулюється також нормами національного права.

Законні підстави обмеження свободи особи можна розділити на три групи: юридичні, фактичні та процесуальні. Першу групу утворюють міжнародні та національні акти, які передбачають підстави обмін ініціюють дію цих норм, а третю – процедура прийняття рішень про обмеження свободи особи.

До юридичних підстав можна віднести основні документи та звичаєві норми МГП та права прав людини; деякі норми міжнародного кримінального права; резолюції міжнародних організацій, передовсім Ради Безпеки ООН; національне законодавство держави, на території якої відбувається збройний конфлікт. Фактичними підставами є дії чи бездіяльність особи: 1) у випадку інтернування – які дають підстави вважати, що особа створює загрозу безпеці держави; 2) у разі обмеження свободи у кримінально-процесуальному порядку – дії чи бездіяльність містять склад злочину. Процесуальні підстави – це процедура прийняття уповноваженими органами рішення про обмеження свободи особи.

6. Для забезпечення збереження життя і здоров'я осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами, норми міжнародного права визначають низку мінімальних стандартів утримання таких осіб: заборону посягання на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, знущання над людською гідністю, зокрема, образливе поводження, згвалтування, заборону колективних покарань, взяття заручників, акти тероризму; рабство й работоргівлю в усіх їх формах; грабїж тощо. Перелік таких гарантій міститься в ст. 3 Женевських конвенцій 1949 р. та Додатковому протоколі II 1949 р. При цьому практика виробила значно ширший перелік таких гарантій, які сьогодні діють як звичаєві норми.

7. Норми МГП передбачають гарантії справедливого судового розгляду для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом. Перелік цих гарантій, встановлений у Додатковому протоколі II 1977 р., є дещо вузькими, аніж гарантії, передбачені правом прав людини, і не включає таких гарантій як надання достатнього часу і можливостей для підготовки захисту, безоплатна допомога перекладача, публічний розгляд справи, судовий розгляд у розумний строк, право викликати і допитувати свідків, право на компенсацію за судову помилку. Однак ці прогалини у договірному регулюванні компенсуються наявністю звичаєвих норм і закріпленням цих гарантій у національному законодавстві держав. Тому загалом перелік гарантій упродовж останніх кількох десятиліть значно розширився і фактично охоплює всі гарантії, передбачені у міжнародних судових установах, зокрема, Міжнародному кримінальному суді.

8. Норми МГП передбачають обов'язок сторін збройного конфлікту звільнити всіх осіб, свобода яких обмежена у зв'язку останнім. Цей обов'язок впливає зі звичаєвих норм МГП. При вирішенні питання про звільнення особи, свобода якої обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, слід урахувати таке: 1) звільненню підлягають усі особи, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами неміжнародного характеру; зобов'язання звільнити таких осіб є безумовним; 2) підставами для звільнення таких осіб є: закінчення збройного конфлікту; перемир'я, укладення спеціальної угоди, яка передбачає звільнення, акт амністії; 3) звільнення осіб, свобода яких обмежена у зв'язку зі збройними конфліктами, повинно відбуватися якнайшвидше з того моменту, коли зникли підстави для такого обмеження свободи; 4) звільненій особі повинна гарантуватися безпека; 5) звільнення й обмін затриманими майже завжди передбачають участь нейтрального посередника, яким дуже часто виступає Міжнародний комітет Червоного Хреста або інша неупереджена гуманітарна організація. Можливим є звільнення осіб під контролем міжнародної міжурядової організації.

Сторона збройного конфлікту може відмовитися звільнити особу, свобода якої обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, за таких умов: щодо особи проводяться кримінально-процесуальні дії у зв'язку із вчиненням нею загально-кримінального злочину; особа відбуває кримінальне покарання на підставі законного вироку суду, винесеного в звичайному порядку; особу звинувачують у вчиненні тяжкого злочину, що пов'язаний зі збройним конфліктом; особу звинувачують у серйозному порушенні МГП чи іншому міжнародному злочині; стосовно такої особи отримано міжнародний ордер на арешт або запит від держави чи міжнародного судового органу про екстрадицію (передачу).

9. На противагу комбатантам у міжнародних збройних конфліктах, учасники неміжнародних збройних конфліктів не володіють правом на застосування сили, а, отже, не користуються імунітетом, тобто можуть бути притягнуті до відповідальності за будь-які дії, які вчинені ними під час неміжнародного збройного конфлікту.

Перелік дій, за які настає відповідальність, охоплює три категорії злочинів: 1) загально-кримінальні злочини, які вчинила затримана особа. До таких дій є дві вимоги. По-перше, вони повинні бути актом війни, тобто робити свій внесок у послаблення обороноздатності противника. По-друге, вони не повинні бути серйозними порушеннями законів та звичаїв ведення війни; 2) воєнні злочини; 3) інші міжнародні злочини.

Інституційний механізм притягнення до відповідальності осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, охоплює всі існуючі сьогодні типи судових установ: національні, змішані та міжнародні. При цьому слід враховувати суттєві обмеження юрисдикції міжнародних судових установ, які, як правило, охоплюють лише міжнародні злочини.

10. Сторони збройного конфлікту повинні розглянути можливість застосування амністії після завершення воєнних дій. Амністія передбачає звільнення не всіх осіб, а лише тих, хто вчинив злочини, які за своєю суттю були актами війни, і ціллю яких було завдати шкоди військовій силі противника. Амністія, як правило, не застосовується до осіб, що вчинили тяжкі злочини та міжнародні злочини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Ольшанецька С. В. Правовий статус незаконних комбатантів / С.В. Ольшанецька // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 68. – С. 173–178.

2. Ольшанецька С. В. Підстави затримання осіб у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом / С.В. Ольшанецька // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 257–260.

3. Ольшанецька С. В. Поняття «особа, затримана у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» / С.В. Ольшанецька // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 50–55.

4. Ольшанецька С. Амністія осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом / Софія Ольшанецька // Український часопис міжнародного права. – 2015. – № 4. – С. 46–51.

5. Ольшанецька С. Судові гарантії осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом / Софія Ольшанецька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2015. – № 18. – Том. 2. – С. 160–163.

6. Ольшанецька С. Джерела правового регулювання статусу осіб, затриманих у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом / С. Ольшанецька // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2015. – Svazek 2. – 4 vydání. – S. 29–35.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Ольшанецька С. Міжнародне гуманітарне право та проблема відповідальності «незаконних комбатантів» / С. Ольшанецька // Національний та міжнародно-правовий вимір стійкого розвитку : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 14 липня 2012 року). – Львів, 2012. – С. 50-52.

8. Ольшанецька С. Захист жінок та дітей затриманих у зв'язку зі збройними конфліктами / С. Ольшанецька // Міжнародні відносини в умовах ХХІ ст.: сучасна теорія і практика: збір. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 12 лютого 2013 року). – Львів, РДІ, 2013 – С. 41-43.

9. Ольшанецька С. Кримінальна відповідальність осіб, затриманих у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом / С. Ольшанецька

// Застосування міжнародного гуманітарного права в сучасних збройних конфліктах: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 листопада 2015 року). – Київ : Українська асоціація міжнародного права, ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – С. 79-83.

10. Ольшанецька С. Підстави обмеження свободи у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом / С. Ольшанецька // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12-13 лютого 2016 р.). – С. 210-213.

11. Ольшанецька С. Підстави для відмови у звільненні осіб свобода яких обмежена зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом / С. Ольшанецька // Актуальні аспекти міжнародних відносин: політика, економіка, право, філософія: V щорічна міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 18 лютого 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 59-62.

АНОТАЦІЯ

Ольшанецька С В. Правовий статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016.

Дисертація присвячена аналізу правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом. Уперше у вітчизняній науці введено нове наукове поняття «осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» та визначено його ознаки. Детально проаналізовано основні етапи становлення та розвитку правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом та встановлено, що правове регулювання їх статусу здійснюється не лише нормами міжнародного гуманітарного права, але й права прав людини та міжнародного кримінального права.

На основі аналізу норм міжнародного права та міжнародно-правової доктрини проводиться класифікація підстав обмеження свободи осіб у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, які поділяються на юридичні, фактичні та процесуальні. Детально розкрито умови утримання даної категорії осіб, та визначено особливості нормативного змісту гарантії на справедливий судовий розгляд.

Особливу увагу приділено дослідженню впливу наслідків припинення неміжнародного збройного конфлікту на статус осіб, свободу який було обмежено у зв'язку із останнім. Доведено, що у міжнародному гуманітарному праві утвердився обов'язок сторін після завершення неміжнародного збройного конфлікту звільнити всіх осіб, свободу яких було обмежено у зв'язку із останнім. Додатково проаналізовано питання

про кримінальну відповідальність даної категорії осіб, а також можливість застосування до них амністії.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, неміжнародний збройний конфлікт; особа, свобода якої обмежена; затримана особа; амністія; кримінальна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Ольшанецька С В. Правовой статус лиц, свобода которых ограничена в связи с немеждународного вооруженным конфликтом. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2016.

Диссертация посвящена анализу правового статуса лиц, свобода которых ограничена в связи с немеждународным вооруженным конфликтом. Впервые в отечественной науке введено новое научное понятие «лицо, свобода которого ограничена в связи с немеждународным вооруженным конфликтом», определены его признаки и осуществлена классификация. Понятием «лица, свобода которых ограничена в связи с немеждународного вооруженным конфликтом» обозначаются гражданские лица, военнослужащие и бойцы антиправительственных сил, в отношении которых власть одной из воюющих сторон немеждународного вооруженного конфликта применяет ограничения свободы на основании решения судебного или административного (в частности военного) органа, и такая мера связана с вооруженным конфликтом. На основании анализа международно-правовой доктрины и действующих норм международного права утверждается, что это понятие охватывает две основные категории лиц: а) интернированные лица; б) лица, в отношении которых осуществляется уголовное преследование.

Выявлен ряд признаков, которым должна соответствовать эта категория лиц: 1) таким лицом может быть как лицо, которое не принимало активного участия в вооруженном конфликте (гражданские), так и лицо, которое принимало непосредственное участие в вооруженном конфликте (военнослужащие и бойцы антиправительственных сил); 2) к лицам применяются ограничения свободы; 3) такое ограничение свободы применяется на основании решений судебных или административных органов; 4) ограничение свободы осуществляется во время немеждународного вооруженного конфликта (или после такового) и связанное с ним; 5) ограничение свободы может применяться всеми сторонами конфликта.

Проведено исторический анализ зарождения и развития правового статуса каких лиц и источников, которые их регулируют их статус. Утверждается, что для источников международного права, определяющих

статус лиц, свобода которых ограничена в связи с немеждународным вооруженным конфликтом, присущий достаточно высокий уровень фрагментации. Основные документы, являющиеся источниками в этой сфере, распределены между гуманитарным правом, правом прав человека и международным уголовным правом.

На основании анализа международно-правовой доктрины сделан вывод, что основания ограничения свободы вышеуказанной категории лиц принято разделять на юридические, фактические и процессуальные. К юридическим оснований можно отнести основные документы и обычные нормы международного гуманитарного права и права прав человека; некоторые нормы международного уголовного права; резолюции международных организаций, прежде всего Совета Безопасности ООН; национальное законодательство государств. Фактическими основаниями являются конкретные действия или бездействие, которые «запускают» действие этих норм. Процессуальные основания охватывают порядок принятия решений компетентными органами об ограничении свободы личности.

Отдельно анализируются гарантии права лиц, свобода которых ограничена, на справедливое судебное разбирательство. Сделан вывод, что перечень этих гарантий, установленный Дополнительным протоколом II 1977 года, является более узким, чем гарантии, предусмотренные правом прав человека, и не содержит некоторые из них, например: предоставление достаточного времени и возможностей для подготовки защиты, бесплатная помощь переводчика, публичное рассмотрение дела, судебное разбирательство в разумный срок, право вызывать и допрашивать свидетелей, право на компенсацию за судебную ошибку. Однако эти пробелы в договорном регулировании компенсируются наличием обычных норм и их закреплением в национальном законодательстве государств. В результате их перечень в течение последних нескольких десятилетий значительно расширился и фактически охватывает все гарантии, предусмотренные в международных судебных учреждениях, в частности, Международном уголовном суде.

Особое внимание уделено исследованию влияния последствий прекращения немеждународного вооруженного конфликта на статус лиц, свобода которых была ограничена в связи с этим обстоятельством. Утверждается, что в международном гуманитарном праве утвердилась обязанность сторон после завершения немеждународного вооруженного конфликта освободить всех лиц, свобода которых была ограничена в связи с ним. Дополнительно проанализирован вопрос об уголовной ответственности этой категории лиц, а также возможность применения к ним амнистии.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, немеждународный вооруженный конфликт; лицо, свобода которого ограничена в связи с немеждународным вооруженным конфликтом; задержанный; амнистия; уголовная ответственность.

SUMMARY

Olshanetska C V. The legal status of the persons, whose freedom is limited due to non-international armed conflict. – Manuscript.

Thesis for Candidate of Law degree by speciality 12.00.11. – International Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2016.

The thesis is devoted to the legal status of persons, whose freedom is limited due to non-international armed conflict. For the first time in the domestic international legal doctrine a concept of “person, whose freedom is limited due to non-international armed conflict” was introduced and its characteristic features were defined. Author analyzes the main stages of formation and development of legal regulation of the status of such persons. The legal regulation of their status is carried out not only by international humanitarian law, but also by human rights law and international criminal law. Based on the analysis of international law and international legal doctrine author distinguishes the grounds for limitation of freedom of people in the conditions of non-international armed conflict, into legal, factual and procedural. There is disclosed detention of conditions for this category of persons, and defined the peculiarities of the normative content of guarantees for a fair trial.

Particular attention is paid to study of the impact of termination of non-international armed conflict for the status of persons whose freedom was limited due to it. It is proved that in international humanitarian law it was established the obligation for the parties after non-international armed conflict to release all persons whose freedom has been limited due to it. Additionally it is analyzed the question about criminal responsibility of this category of persons, and the ability to application to them an amnesty.

Keywords: international humanitarian law; non-international armed conflict; person, whose freedom is limited due to non-international armed conflict; detained person; amnesty; criminal responsibility.

Підписано до друку 23.05.2016.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.